

KS. ZBIGNIEW KRZYSZOWSKI

ZMIANA PARADYGMATU W TEOLOGII PRYMACJALNEJ PO ENCYKLICE *UT UNUM SINT*

Prymat papieża należy do zagadnień, które od dawna budzą zainteresowanie wielu teologów, jak też żywą polemikę jego przeciwników. Posługa Biskupa Rzymu – widzialny znak i gwarancja jedności – wciąż jeszcze stanowi podstawową trudność dla pozostałych chrześcijan, spoza Kościoła katolickiego, w dążeniu do jedności¹ Kardynał Walter Kasper podczas wizyty w Moskwie, w dniach 17-23 lutego 2004 roku, nazwał zagadnienie posługi prymacjalnej „prawdziwym krzyżem” na drodze dialogu z Kościołem prawosławnym²

Jan Paweł II, niejako zadośćczyniac przeszłym i wychodząc naprzeciw przyszłym oczekiwaniom na reformę posługi prymacjalnej, bardzo wyraźnie „dotknął” tego problemu w encyklice *Ut unum sint*, gdy do dyskusji nad zagadnieniem prymatu zaprosił zwierzchników Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich oraz teologów niekatolickich, aby szukali „takiej formy sprawowania prymatu, która nie odrzucając bynajmniej istotnych elementów tej misji, byłaby otwarta na nową sytuację”³ Logicznym wnioskiem wypływającym

Ks. dr ZBIGNIEW KRZYSZOWSKI – adiunkt Katedry Eklezjologii Fundamentalnej Instytutu Teologii Fundamentalnej KUL: adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; tel. (081) 441-10-76; e-mail: krzyszow@kul.lublin.pl

¹ Por. J. F a m e r é e. *Le ministère de l'évêque de Rome. Un perspective oecuménique*. RTL 28:1997 s. 54-78.

² Por. Conference du cardinal Walter Kasper. *L'Orthodoxie et l'Église catholique à 40 ans du Décret sur l'Oecuménisme „Unitatis Redintegratio” 17 février 2004*. „Service d'information Conseil Pontifical pour la Promotion de l'Unité des Chrétiens” 2004 nr 1-2 (115) s. 16: „La question vraiment difficile et la seule, au fond, qui soit réellement cruciale, est la question du ministère pétrinien. Il n'est pas possible de l'examiner dans le présent contexte”

³ J a n P a w e ł II. Encyklika *Ut unum sint* (25 maja 1995) nr 95. Wrocław 2000 (dalej cyt.: UUS).

z tego stwierdzenia Jana Pawła II wydaje się być zmiana paradygmatu w do-
tychczasowej nauce odnośnie do prymatu papieża.

Zagadnienie kierunku ewentualnych zmian w teologii prymacjalnej uczyniono przedmiotem analiz niniejszego artykułu. Najpierw autor zatrzyma się przy zaproszeniu wystosowanym przez papieża pod adresem teologów, nawołującym do dyskusji nad prymatem Biskupa Rzymu (I), następnie zostanie ukazany odzew teologów chrześcijańskich na apel papieża (II) oraz ich propozycje dotyczące sprawowania funkcji prymacjalnej w Kościele, wypracowane w czasie licznych sympozjów (III).

I. ZAPROSZENIE TEOLOGÓW DO DYSKUSJI NAD PRYMATEM BISKUPA RZYMU

Posługa Biskupa Rzymu należy do tematów, które stosunkowo często były podejmowane przez teologów w ramach badań naukowych, co znalazło swoje odzwierciedlenie w licznych publikacjach zamieszczanych na łamach czasopism i książek⁴ Aktywność ta jeszcze bardziej wzmożła się po wydaniu

⁴ Por. H. K ü n g. *Unfehlbar? Eine Anfrage*. Zürich 1970 (trad. fr. *Infalible? Une interpellation*. Paris 1971); H. K ü n g. *Fehlbar? Eine Bilanz*. Zürich 1971; G. L. H e r t l i n g. *Communio, Church and Papacy in Early Christianity*. Chicago 1972; G. T h i l s. *La Primauté pontificale. La doctrine de Vatican I, les voies d'une révision*. Gembloux 1972; B. T i e r n e y. *Origins of Papal Infallibility, 1150-1350*. Leyde 1972; H. U. v o n B a l t h a s a r. *Der antiromische Affekt*. Fribourg 1974; H. J. P o t t m e y e r. *Unfehlbarkeit und Souveränität. Die päpstliche Unfehlbarkeit im System der ultramontanen Ekklesiologie des 19. Jahrhunderts*. Mayence 1975; K. S c h a t z. *Kirchenbild und päpstliche Unfehlbarkeit bei den deutschsprachigen Minoritätsbischofen auf dem I. Vatikanum*. Rome 1975; U. H o r s t. *Papst – Konzil – Unfehlbarkeit. Die Ekklesiologie der Summenkommentare von Cajetan bis Billuart*. Mayence 1978; *Authority and Power. Studies in Medieval Law and Government*. Éd. B. Tierney, P. Linehan. Cambridge 1980; U. H o r s t. *Unfehlbarkeit und Geschichte. Studien zur Unfehlbarkeitsdiskussion von Melchior Cano bis zum I. Vatikanischen Konzil*. Mayence 1982; *Das Petrusamt*. Hrsg. K. Lehmann. Munich 1982; A. S u l l i v a n. *Magisterium. Teaching Authority in the Catholic Church*. New York 1983; K. P e n n i n g t o n. *Pope and Bishops. The Papal Monarchy in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Philadelphie 1984; K. S c h a t z. *Eine „gallikanische“ Interpretation des Unfehlbarkeitsdogmas. Die Rezeption des I. Vatikanum durch Bischof Maret*. ThPh 59:1984 s. 499-534; P. G r a n f i e l d. *Das Papsttum. Kontinuität und Wandel*. Münster 1984; *Das Papsttum*. Bd. 1-2. Hrsg. M. Greschat. Stuttgart 1985; Groupe des Dombes. *Le Ministère de communion dans l'Eglise universelle*. Paris 1986; P. G r a n f i e l d. *The Limits of the Papacy. Authority and Autonomy in the*

encykliki *Ut unum sint*, w której Jan Paweł II nieprzypadkowo poświęca aż dziewięć paragrafów posłudze papieskiej (88-97). Encyklika bez wątpienia otwiera „nową epokę” w relacji papieństwo–ekumenizm⁵ Niektórzy teologowie uważają, że stanowi ona swoisty, biblijnie pojmowany „kairos” dla teologii prymatu, czyli czas stosowny do podjęcia dialogu i sposobność posiewu na eschatologiczne żniwo⁶ Inni zaś uważają, że zagadnienie prymatu należy rozpatrywać „przed” i „po” encyklice *Ut unum sint*⁷ W tymże dokumencie Jan Paweł II wyraża radość z faktu, „że kwestia prymatu Biskupa Rzymu stała się obecnie przedmiotem studiów, już podjętych lub planowanych, podobnie jak znamienne i pocieszające jest to, iż kwestia ta pojawia się jako zasadniczy temat nie tylko w dialogach teologicznych, które Kościół katolicki prowadzi z innymi Kościołami i Wspólnotami kościelnymi, ale również na szerszym forum całego ruchu ekumenicznego. Niedawno uczestnicy piątego światowego zgromadzenia Komisji «Wiara i Ustrój», powołanej przez Ekumeniczną Radę Kościołów, które odbyło się w Santiago de Compostela, zalecili, aby ponownie przestudiowała ona kwestię powszechnej posługi chrześcijańskiej jedności. Po stuleciach gwałtownych polemik inne Kościoły i Wspólnoty

Church. New York 1987; M. O'Gara. *Triumph in Defeat. Infallibility, Vatican I and the French Minority Bishops*. Washington 1988; G. Greshake. *Zwischeninstanzen zwischen Papst und Ortsbischöfen*. W: *Die Bischofskonferenz. Theologischer und juridischer Status*. Hrsg. H. Müller, H. J. Pottmeyer. Düsseldorf 1989 s. 97-106; K. Ganzert. *Gallikanische und römische Primatsauffassung im Widerstreit. Zu den ekklesiologischen Auseinandersetzungen auf dem Konzil von Trient*. HJ 109:1989 s. 109-163; K. Schatz. *Der papstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*. Würzburg 1990 (trad. fr. *La Primauté du pape. Son histoire des origines a nos jours*. Paris 1992); B. Schimmelpfennig. *Das Papsttum. Von der Antike bis zur Renaissance*. Darmstadt 1996⁴; P. Hebblethwaite. *Paul VI. The First Modern Pope*. New York 1993; Johann-Adam-Möhler-Institut (Hrsg.). *Das Papstamt. Anspruch und Widerspruch*. Münster 1996; P. Hünemann. *Amt und Evangelium. Die Gestalt des Petrusdienstes am Ende des 2. Jahrtausends*. HK 50:1996 s. 298-302; A. Sullivan. *Creative Fidelity. Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium*. New York 1996; H. Leopold. *Papstamt und Petrusdienst aus evangelischer Sicht*. US 51:1996 s. 156-162; R. R. Gaillardetz. *Teaching with Authority. A Theology of the Magisterium in the Church*. Collegeville 1997; *The Exercise of the Primacy. Continuing the Dialogue*. Ed. P. Zagano, T. W. Tilley. New York 1998; G. Schwägerl. *Papsttum und Papste im 20. Jahrhundert*. Munich 1998; K. Lehmann. *Auf fehlbare Weise unfehlbar? Zu einer neuen Form papstlichen Lehrens*. StZ 124:1999 s. 233-242.

⁵ A. Anton. *El ministerio petrino y/o papado en la „Ut unum sint” y desde la eclesiología sistematica*. „Gregorianum” 79:1998 s. 645.

⁶ Por. J.-M. R. Tillard. *Le kairos oecuménique et la primauté romaine*. „La documentation catholique” 1998 nr 2178 z 15 marca 1998 s. 284.

⁷ Por. P. Hünemann. *Amt und Evangelium. Die Gestalt des Petrusdienstes am Ende des zweiten Jahrhunderts*. „Herder Korrespondenz” 1996 nr 6 s. 298-302.

kościelne coraz uważniej przyglądają się w nowym świetle tej postudze jedności”⁸

W encyklice *Ut unum sint* szczególnie interesujący jest *passus*, w którym Jan Paweł II bardzo serdecznie zaprasza do „braterskiego i cierpliwego dialogu” w kwestii prymatu, w którym wysłucha się racji wszystkich zainteresowanych stron, bez jałowych polemik, „mając na uwadze jedynie wolę Chrystusa wobec Jego Kościoła”⁹ Papież stwierdza z wielką pokorą, że samodzielnie nie może rozwiązać tej kwestii. Nawiązując do swojej homilii, wygłoszonej w Bazylice Watykańskiej 16 grudnia 1987 roku w obecności Dimitriososa I, arcybiskupa Konstantynopola i Patriarchy ekumenicznego, przytoczył jej fragment: „Modlę się gorąco do Ducha Świętego, by obdarzył nas swoim światłem i oświecił wszystkich pasterzy i teologów naszych Kościołów, abyśmy wspólnie poszukiwali takich form sprawowania owego urzędu, w których możliwe będzie realizowanie uznawanej przez jednych i drugich posługi miłości”¹⁰

II. ODPOWIEDŹ TEOLOGÓW NA PAPIESKIE WEZWANIE

Zaproszenie, skierowane przez Jana Pawła II do dyskusji nad posługą Biskupa Rzymu w Kościele powszechnym, spotkało się – jak oczekiwano – ze znaczącym oddźwiękiem nie tylko w Kościele rzymskokatolickim, ale także wśród teologów protestanckich¹¹ oraz prawosławnych¹² „Rewolucyjne” wystąpienie Jana Pawła II wywołało u chrześcijańskich komentatorów encykliki swoisty szok, że po raz pierwszy w historii sam papież tak wyraźnie i wprost poddaje swoją misję prymacjalną pod publiczną dyskusję, każe poszukiwać nowych sposobów jej sprawowania i jest gotowy wysłuchać wszystkich pomysłów¹³ L. Vischer, chyba nie dowierzając temu, co prze-

⁸ UUS 89.

⁹ Tamże 96.

¹⁰ Tamże 95.

¹¹ Por. W. P a n n e n b e r g. *Riflessioni evangeliche sul servizio petrino del vescovo di Roma*. „Annali di scienze religiose” 1997 t. 2 s. 109-119; P R i c c a. *La Papauté en discussion. Attentes et perspectives pour le IIIe millénaire*. „Irénikon” 70:1997 s. 30-40.

¹² Por. O. C l é m e n t. *Rome autrement. Une réflexion orthodoxe sur la papauté*. Paris 1997.

¹³ P. T i h o n. *Introduction*. W: *Changer la papauté?* s. 7 nn.

czytał, postawił pytanie: „Czy ta encyklika jest wiarygodna? Czy można mieć ugruntowaną nadzieję, że słowa Jana Pawła II zamienią się w czyn?”¹⁴

Wysiłki chrześcijańskich teologów, odpowiadających na apel Jana Pawła II, znajdują swoje zwieńczenie przede wszystkim w refleksji naukowej w postaci licznych książek, artykułów oraz organizowanych na ten temat sympozjów. Do bardziej znaczących przedsięwzięć w tej dziedzinie ze strony katolickiej należy zaliczyć sympozjum o charakterze ściśle doktrynalnym, zatytułowane „Prymat Następcy Piotra”, które zorganizowała Kongregacja Nauki Wiary w Rzymie w dniach od 2 do 4 grudnia 1996 roku i opublikowała jego akta¹⁵; dyskusję wokół prymatu, która toczyła się w ramach tejże Kongregacji i znalazła swoje odzwierciedlenie w wydanym przez nią dokumencie *Prymat następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*¹⁶; sympozjum, zorganizowane 3 października 1998 roku przez Association Européenne de Théologie Catholique na Uniwersytecie Katolickim w Louvain-la-Neuve¹⁷; sympozjum akademickie katolicko-prawosławne, zorganizowane w dniach 21-24 maja 2003 roku, na temat posługi petrynistycznej (*ministère pétrinien*) przez Papieską Radę do spraw Jedności Chrześcijan w jej siedzibie, w czasie którego cztery zaplanowane tematy zostały opracowane i przedstawione przez dwóch teologów – katolickiego i prawosławnego¹⁸

Do znaczących kwestii w ramach refleksji nad prymatem należy zaliczyć wskazania na przyszłość dotyczące dialogu ekumenicznego z Kościołem prawosławnym, sformułowane przez kardynała Waltera Kaspera 17 lutego 2004 roku w czasie konferencji w Moskwie. W punkcie trzecim swego wystąpienia

¹⁴ Cyt. za: B. S e s b o ü é. *Władza w Kościele. Autorytet, prawda i wolność*. Przeł. P. Rak. Kraków 2003 s. 283.

¹⁵ *Il Primato del Successore di Pietro. Atti del Simposio Teologico: Roma, 2-4 dicembre 1996*. Città del Vaticano 1998.

¹⁶ Por. *Il Primato del Successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione della Dottrina della Fede*. W: t a m ż e. *Appendice* s. 493-503. Tekst polski: *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*. W: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*. Red. J. Królikowski, Z. Zimowski. Tarnów 2002 s. 57-65.

¹⁷ Por. Association Européenne de Théologie Catholique. Section belge francophone. *Changer la papauté?* Red. P. Tihon. Paris 2000.

¹⁸ Por. *Le fondement biblique de la primauté* – Mgr Joachim Gnilka, Rév. Théodore Stylianopoulos; *La primauté dans la pensée des Pères de l'Église* – Prof. Vlassios Feidas, Rév. P. Vittorino Grossi, O.S.A.; *Le rôle de l'évêque de Rome dans les Conciles œcuméniques* – Prof. Vittorio Peri, Rév. Nicolae V Dura; *Les récentes discussions sur la primauté parmi les théologiens orthodoxes* – Rév. P. Hermann Joseph Pottmeyer, Métropolitte Joannis Zizioulas. *Rapport d'activité de la section orientale*. „Service d'information Conseil Pontifical pour la Promotion de l'Unité des Chrétiens” 2004 nr 1-2 (115) s. 42.

powiedział, że jedność Kościoła, to jedność w prawdzie, a pełna komunია nie może być zbudowana między naszymi Kościołami bez wyjaśnienia rozbieżnych zagadnień dogmatycznych, w szczególności zaś – posługi Piotrowej. Zapowiedział, że międzynarodowe dialogi teologiczne wezmą możliwie szybko to zagadnienie jako przedmiot dyskusji, licząc na współpracę fakultetów i instytutów teologicznych¹⁹

Niestety, problem, do którego rozwiązania Papież zaprosił cały świat chrześcijański, nie jest wcale taki prosty. Chrześcijanie innych wyznań, kwestionując posługę prymacjalną papieża, stawiają pytanie nie tyle o granice prymatu i zakres nieomyślności, ale o sam fakt, naturę jego istnienia, biblijnego uzasadnienia urzędu Piotrowego i jego sukcesji w Kościele oraz formy jego sprawowania. Sama „materia” dialogu z nimi jest dosyć „śliska” gdyż dla członków Kościoła rzymskokatolickiego przyjęcie orzeczeń Soboru Watykańskiego I w tym obszarze nie może być traktowane fakultatywnie, zaś członkowie innych wyznań chrześcijańskich nie muszą się wcale z nimi liczyć. W związku z tym Kongregacja Nauki Wiary podjęła pogłębioną refleksję nad sferą prymatu w ramach sympozjum o charakterze ściśle doktrynalnym i w załączniku do wydanych dokumentów wyłożyła swoje „uwagi” w których „przypomina istotne elementy katolickiej nauki o prymacie”²⁰ Kongregacja w sposób klarowny przedstawiła źródła, cel i naturę prymatu oraz formy jego sprawowania.

Teologów, dążących do wypracowania konkretnych wniosków nowoczesnego sprawowania prymatu przy uwzględnieniu wszystkich zaleceń i sugestii Autora encykliki *Ut unum sint*, zastanawia pewne zawarte w niej wyrażenie, które mówi o konieczności otwarcia się prymatu na „nową sytuację”²¹ Być może klucz do poznania prawdy daje emerytowany arcybiskup San Francisco John R. Quinn, który w wykładzie wygłoszonym 29 czerwca 1996 roku w Oxfordzie tłumaczył, że prymat sprawowany w nowy, odmienny sposób musi uwzględniać prawdziwy i nieprzerwany dialog biskupa Rzymu z kolegium biskupów w newralgicznych problemach, którymi żyje obecnie Kościół.

¹⁹ K a s p e r. *L'Orthodoxie et l'Église catholique à 40 ans du Décret sur l'Oecuménisme* s. 17: „Troisièmement: l'unité de l'Église est une unité dans la vérité; la pleine communion ne peut se faire sans une clarification des questions dogmatiques qui subsistent entre nous, surtout la question du ministère pétrinien. Il est donc nécessaire que le dialogue théologique international reprenne le plus tôt possible. Les échanges et la collaboration entre les facultés, académies et instituts théologiques ont également une grande importance”

²⁰ *Il Primato del Successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione della Dottrina della Fede. W: Appendice. Tamże s. 493-503.*

²¹ UUS 95.

a także ograniczenie ingerencji Kurii Rzymskiej, która chce być już nie trzecią władzą po papieżu i biskupach, lecz drugą, zajmującą miejsce między papieżem a biskupami²² „Nowy sposób” sprawowania funkcji prymatu, to także uwzględnienie nawoływań wielu teologów o oczyszczenie posługi prymacjalnej z „naleciałości” historycznych, o nową interpretację tekstów prymacjalnych, o oderwanie się Kościoła od uściśleń prawniczych, by prymat nie był tylko „urzędem”, lecz „służbą miłości” w duchu prawdziwie ewangelicznym²³ W prowadzonych przez Kościół rzymskokatolicki dialogach powtarzały się bowiem obawy pozostałych chrześcijan przed zbytnią centralizacją Kościoła oraz silną władzą absolutną papieża, którą na Soborze Watykańskim I określono jako pełną, najwyższą, zwyczajną i bezpośrednią w całym Kościele i w poszczególnych Kościołach lokalnych. W tym kontekście teolog z ugrupowania waldensów, rzymski profesor Paolo Ricca, stawia pytanie, czy Kościół byłby zdolny naruszyć istotę swojej oficjalnej doktryny prymacjalnej²⁴ Oczekiwania teologów wobec „odnowionego prymatu” dotyczą także zmiany perspektywy w eklezjologii – z całkowicie uniwersalistycznej na bardziej dowartościowującą rolę Kościołów lokalnych. Alphonse Borras uważa, że Kościół rzymskokatolicki nigdy nie zdoła pozbyć się centralizmu, tymczasem Duch Święty, działający w Kościele, lubi różnorodność²⁵

Nawoływania teologów do odnowy posługi prymacjalnej koncentrują się także na apelu o respektowanie zasady subsydiarności, by nie odbierać inicjatywy niższym podmiotom władzy w Kościele. Radykalnego przedyskutowania tych wszystkich problemów domagają się teologowie nie tylko innych wyznań, ale także katolicy, między innymi kard. Carlo Martini na synodzie biskupów w październiku 1999 roku. Hierarcha ten miał na myśli zwołanie nowego soboru, gdyż w swoim wystąpieniu mówił: „o konieczności kolegialnej i autorytatywnej wymiany myśli między wszystkimi biskupami na niektóre kluczowe tematy, jakie pojawiły się w ciągu ostatnich czterdziestu lat. Czujemy ponadto, jak piękne i użyteczne dla dzisiejszych i przyszłych bisku-

J. R. Quinn. *The Exercise of the Primacy. Facing the Cost of Christian Unity*. „Commonweal” 1996 (z 12 lipca) s. 11-20; to samo: DC 1996 nr 2147 s. 930-941.

²³ Por. P. Tihon. *La primauté romaine «ouvert à une situation nouvelle»*. W: *Changer la papauté?* s. 11 nn.

²⁴ Por. *La papauté en discussion. Attentes et perspectives pour le IIIe millenaire*. „Irenikon” 70:1997 s. 33.

²⁵ Por. L. Sartori. *Ecumenismo del Terzo Millennio. Considerazioni sull'Enciclica „Ut unum sint”* „Studia Patavina” 42:1995 s. 631 n.; A. Borras. „*Ut unum sint*” *Une encyclique pour les chrétiens en voie de réconciliation*. ETHL 72:1996 s. 362 nn.

pów, w Kościele mówiącym coraz bardziej zróżnicowanym językiem, byłoby odnowienie doświadczenia wspólnoty i Ducha Świętego, doświadczenia, które przeżyli ich poprzednicy na II Soborze Watykańskim, a które jest żywym wspomnieniem pamięci już tylko nielicznych świadków”²⁶

Komentatorzy encykliki podkreślają wiele pozytywnych elementów w prezentacji papieżstwa w encyklice. Należą do nich między innymi, akcentowane przez Jana Pawła II, określenia, że posługa papieża jest służbą miłości, jedności, miłosierdzia, że jest to służba „biskupa Rzymu, działającego w komunii z braćmi w biskupstwie”²⁷ i umieszczanie jej w kategorii „biskupia”²⁸, a zarazem uwypuklenie, że wywodzi się od Piotra i Pawła²⁹

III. PROPOZYCJE PRZYSZŁYCH MODELI SPRAWOWANIA WŁADZY PRYMACJALNEJ PAPIEŻA

Zanim zagadnienie posługi prymacjalnej papieża zostanie na nowo przedyskutowane w prowadzonych przez Kościół dialogach międzykonfesyjnych, to na podstawie przesłanek już wypracowanych przez teologów uczestniczących w dotychczas prowadzonych dyskusjach, można ująć i przedstawić w formie trzech modeli³⁰ Pierwszy – t r a d y c j o n a l i s t y c z n y – głosi, że nie powinno się wprowadzać żadnych zmian w doktrynie sformułowanej przez Sobór Watykański I. Jego ustalenia w tej dziedzinie należy dzisiaj reafirmować w Kościele rzymskokatolickim, łącznie z uzupełnieniami danymi przez Sobór Watykański II. Można jedynie wprowadzić kosmetyczne poprawki w słownictwie, żeby bardziej odpowiadały duchowi czasu. W myśl drugiego modelu – r e f o r m i s t y c z n e g o – należy zmodyfikować

²⁶ DC 1999 nr 2213 s. 951. Martini sugeruje w tej apelacji potrzebę zwołania nowego soboru, który musi poruszyć sprawy: kobiety w Kościele i społeczeństwie, uczestnictwo laikatu w niektórych czynnościach związanych z posługą, zagadnienie seksualności, dyscyplina małżeństwa, praktyka pokuty, relacje z siostrzanymi Kościołami prawosławnymi, potrzeba ożywienia nadziei ekumenicznej i wielu innych.

²⁷ Por. J. F a m e r é e. *Pour l'oecuménisme. Évolution de l'Église catholique depuis Vatican II*. RTL 27:1996 s. 63 nn.

²⁸ Por. P. H ü n e r m a n n. *Amt und Evangelium. Die Gestalt des Petrusdienstes am Ende des zweiten Jahrhunderts*. „Herder Korrespondenz” 1996 nr 6 s. 298 nn.

²⁹ Por. P. E. L a n n e. *L'encyclique „Ut unum sint” Une étape en oecuménisme*. „Irenikon” 68:1995 s. 216.

³⁰ Por. F a m e r é e. *La fonction du pape* s. 64 n.

doktrynę prymacjalną Soboru Watykańskiego I w sposób zasadniczy w łonie Kościoła rzymskokatolickiego, kładąc nacisk na synodalność we wszystkich szczeblach jego struktur i zapisać te zmiany w prawie kościelnym³¹ Tego typu myśl rozwijano w trakcie trwania kolokwium zorganizowanego w dniach od 16 do 18 kwietnia 1998 roku na Uniwersytecie Katolickim w Mediolanie³², sugerując, żeby ten projekt wprowadzić w życie w całym świecie katolickim. Zwolennicy tego modelu twierdzą, że należy odnowić mentalność synodalną w Ludzie Bożym i reafirmować ją od nowa w każdym pokoleniu. Trzeci model – r a d y k a l n y – proponuje generalne, czynione od podstaw, przeformułowanie oficjalnej doktryny prymacjalnej oraz nauki dotyczącej nieomyślności papieskiej w myśl postulatów wypracowanych w prowadzonych dialogach ekumenicznych. Tego typu żądania wysuwali teologowie podczas trwania międzywyznaniowego kolokwium (3-7 grudnia 1997) w *Centro pro unione* w Rzymie z udziałem Papieskiej Rady do spraw Jedności Chrześcijan, mającego na celu zbadanie recepcji encykliki *Ut unum sint* przez główne wyznania chrześcijańskie³³ Przedstawiono wtedy propozycję ponownego przemyślenia teologii papieżstwa przyjętej na Soborze Watykańskim I, w tym przede wszystkim prymatu jurysdykcyjnego i związanej z nim pełni władzy, by były one bardziej wiarygodne i zgodne z Nowym Testamentem. W tym celu zaproponowano nowe sformułowania doktrynalne i praktyczne, wypracowane wcześniej przez teologów w tej dziedzinie³⁴ Odnowa miałyby polegać na tym, że Kościół rzymski – pozbawiony wszelkiej władzy zwierzchniej nad pozostałymi Kościołami lokalnymi – znalazłby się jako jeden z wielu w *Communio Ecclesiarum*. Mogłoby mu przysługiwać jakieś pierwszeństwo, ze względu na to, że znajdują się w Rzymie groby apostołów Piotra i Pawła. Otrzymałby także tytuł arbitra dla rozwiązywania spraw konfliktowych między Kościołami lokalnymi³⁵, łącznie z prawem zwracania się innych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich do Rzymu w przypadku waśni, by uzyskać wspólną zgodę (*commun accord*).

³¹ Por. A. B o r r a s. *Une encyclique pour les chrétiens en voie de réconciliation*. EThL 72:1996 s. 363 n.

³² Sprawozdanie z tego sympozjum, zatytułowanego „Postługa papieża w perspektywie ekumenicznej”, znajduje się w: RTL 29:1998 s. 554-557.

³³ Por. T i l l a r d. *Le kairos* s. 283-288.

³⁴ Por. J. B o n n y. *Het Petrusambt in de oecumenische dialoog*. „Collationes” 26:1996 s. 387-413; B. N e u m a n n. *Das Papstamt in den offiziellen ökumenischen Dialogen*. „Catholica” 50:1996 s. 11-44.

³⁵ Por. F a m e r é e. *La fonction du pape* s. 68 n.

Podsumowując, trzeba skonstatować, że z tekstu encykliki *Ut unum sint* wynika, iż Janowi Pawłowi II, zapraszającemu teologów różnych wyznań do dyskusji nad posługą prymacjalną papieża, nie chodzi o poprawę relacji między Kościołami chrześcijańskimi, ale o ewidentne przywrócenie wiarygodności świadectwom biblijnym na temat prymatu w III tysiącleciu, gdyż są one od dawna ignorowane, wbrew ich oczywistemu brzmieniu. Przypomina, że prerogatyw kolejnych sukcesorów św. Piotra nie wolno kwestionować, ale można wypracować wspólnie ze wszystkimi chrześcijanami taką formę ich sprawowania, by – zachowując najistotniejsze elementy tej misji – mogły być przyjęte przez poszczególnych członków Ciała Chrystusowego. Aby wielość członków Kościoła stała się jednością w wierze i w życiu sakramentalnym, konieczna jest osoba papieża, która skupi w swoich rękach posługę na rzecz całego Kościoła Chrystusowego. Tej misji chce służyć Jan Paweł II i uważa, że taka jest wola Chrystusa³⁶ Założyciel Kościoła, Jezus Chrystus, przewidując te potrzeby, postanowił jeszcze w czasie swego ziemskiego życia, że grono apostołskie będzie miało zwierzchnika w osobie św. Piotra. Kościół Jezusa Chrystusa jest narzędziem zbawienia całej ludzkości, a prymat papieża dotyczy jego części, zgromadzonej w obrębie tegoż Kościoła. Współczesne dyskusje zdają się oscylować, jak to trafnie charakteryzuje ks. prof. Cz. S. Bartnik, wokół twierdzeń, że „papież powinien mieć władzy jak najmniej i jak najkrócej. Przy tym powinien podlegać różnym instytucjom, które by go nadzorowały, osądzały, no i wysyłały na emeryturę: Jednakże w gruncie rzeczy są to poglądy, które negują dogmat prymatu papieskiego. «Demokratyczna» koncepcja typu świeckiego, zresztą przeważnie tylko pozorna, nie odnosi się do Kościoła Chrystusowego”³⁷ „Nowa sytuacja” o której mówi Jan Paweł II, to obalenie barier historycznych uprzedzeń do papieża,

³⁶ UUS 95: „To, co dotyczy jedności wszystkich chrześcijańskich Wspólnot, wchodzi oczywiście w zakres spraw objętych posługą prymatu. Jako Biskup Rzymu dobrze wiem – i stwierdziłem to po raz kolejny w niniejszej Encyklice – że pełna i widzialna komunია wszystkich Wspólnot, w których mocą wierności Boga zamieszkuje Jego Duch, jest gorącym pragnieniem Chrystusa. Jestem przekonany, że ponoszę w tej dziedzinie szczególną odpowiedzialność, która polega przede wszystkim na dostrzeganiu ekumenicznych dążeń większości chrześcijańskich Wspólnot i na wsłuchiwaniu się w kierowaną do mnie prośbę, abym znalazł taką formę sprawowania prymatu, która nie odrzucając bynajmniej istotnych elementów tej misji, byłaby otwarta na nową sytuację. Przez całe tysiąclecie chrześcijanie byli złączeni „wspólnotą wiary i życia sakramentalnego, a jeśli wyłaniały się nieporozumienia między nimi co do wiary czy karnośći kościelnej (*disciplina*), miarkowała je Stolica Rzymska za obopólną zgodą. W ten sposób prymat spełniał swoją funkcję jednoczącą”

³⁷ *Emerytura papieska?* W: Cz. S. B a r t n i k, *Walka o Kościół w Polsce*, Lublin 1995 s. 345 n.

odwaga w przełamywaniu stereotypów odnośnie do możliwości reinterpretacji dogmatu o prymacie papieskim, uświadomienie Kościołowi, że posługa Piotrowa jest sprawowana kolegialnie w Kościele i dla Kościoła, a nie ponad nim, a odnowiona w duchu Ewangelii będzie służyła jedności Kościoła.

BIBLIOGRAFIA

- Kongregacja Nauki Wiary. Prymat następcy Piotra w tajemnicy Kościoła. W: *W trosce o pełnię wiary*. T. 2. Red. J. Królikowski, Z. Zimowski. Tarnów 2002 s. 57-65.
- Anton A.: El ministerio petrino y/o papado en la „Ut unum sint” y desde la eclesiologia sistemática. „Gregorianum” 79:1998 cz. I s. 503-542; cz. II s. 654-686.
- Balthasar H. U. von.: *Der antiromische Affekt*. Fribourg 1974 (trad. fr. *Le Complexe antiromain*, Paris, 1999).
- Gaillardetz R. R.: *Teaching with Authority. A Theology of the Magisterium in the Church*. Collegeville 1997.
- Ganzer K.: Gallikanische und römische Primatsauffassung im Widerstreit. Zu den ekklesiologischen Auseinandersetzungen auf dem Konzil von Trient. *HJ* 109:1989 s. 109-163.
- Granfield P.: *Das Papsttum. Kontinuität und Wandel*. Münster 1984.
- Granfield P.: *The Limits of the Papacy. Authority and Autonomy in the Church*. New York 1987.
- Greschat M. (éd.): *Das Papsttum*. Vol. 1-2. Stuttgart 1985.
- Greshake G.: Zwischeninstanzen zwischen Papst und Ortsbischöfen. W: *Die Bischofskonferenz. Theologischer und juridischer Status*. Hrsg. H. Müller, H. J. Pottmeyer. Düsseldorf 1989 s. 97-106.
- Groupe des Dombes. *Le Ministere de communion dans l’Eglise universelle*. Paris 1986.
- Hebblethwaite P. Paul VI. *The First Modern Pope*. New York 1993.
- Hertling L.: *Communio, Church and Papacy in Early Christianity*. Chicago 1972.
- Horst U.: Papst – Konzil – Unfehlbarkeit. Die Ekklesiologie der Summenkommentare von Cajetan bis Billuart. Mayence 1978; t e n Ź e. Unfehlbarkeit und Geschichte. Studien zur Unfehlbarkeitsdiskussion von Melchior Cano bis zum I. Vatikanischen Konzil. Mayence 1982.
- Hünemann P.: Amt und Evangelium. Die Gestalt des Petrusdienstes am Ende des 2. Jahrtausends. *HK* 1996 nr 6 s. 298-302.
- Johann-Adam-Möhler-Institut (éd.): *Das Papstamt. Anspruch und Widerspruch*. Münster 1996.

- K ü n g H.: Unfehlbar? Eine Anfrage. Zürich 1970 (trad. fr. Infaillible? Une interpellation. Paris 1971).
- K ü n g H.: Fehlbar? Eine Bilanz. Zürich 1971.
- L e h m a n n K. (ed.): Das Petrusamt. Munich 1982.
- L e h m a n n K.: Auf fehlbare Weise unfehlbar? Zu einer neuen Form papstlichen Lehrens. StZ 124:1999 s. 233-242.
- L e i p o l d H.: Papstamt und Petrusdienst aus evangelischer Sicht. US 51:1996 s. 156-162.
- O'G a r a M.: Triumph in Defeat. Infallibility, Vatican I and the French Minority Bishops. Washington 1988.
- P e n n i n g t o n K.: Pope and Bishops. The Papal Monarchy in the Twelfth and Thirteenth Centuries. Philadelphie 1984.
- P o t t m e y e r H. J.: Der Glaube vor dem Anspruch der Wissenschaft. Fribourg 1968.
- P o t t m e y e r H. J.: Unfehlbarkeit und Souveränität. Die päpstliche Unfehlbarkeit im System der ultramontanen Ekklesiologie des 19. Jahrhunderts. Mayence 1975 s. 346-409.
- S c h a t z K.: Kirchenbild und päpstliche Unfehlbarkeit bei den deutschsprachigen Minoritätsbischofen auf dem I. Vatikanum. Rome 1975.
- S c h a t z K.: Eine „gallikanische“ Interpretation des Unfehlbarkeitsdogmas. Die Rezeption des I. Vatikanum durch Bischof Maret. ThPh 59:1984 s. 499-534.
- S c h a t z K.: Der papstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart. Würzburg 1990 (trad. fr. La Primauté du pape. Son histoire des origines a nos jours. Paris 1992).
- S c h a t z K.: Vatikanum I. Bd. 1-3. Paderborn 1992-1994.
- S c h i m m e l p f e n n i g B.: Das Papsttum. Von der Antike bis zur Renaissance. Darmstadt 1996⁴
- S c h w a i g e r G.: Papsttum und Papste im 20. Jahrhundert. Munich 1998.
- S e c k l e r M.: Im Spannungsfeld von Wissenschaft und Kirche. Fribourg 1980.
- S e c k l e r M.: Kirchliches Lehramt und theologische Wissenschaft. W: Die Theologie und das Lehramt. Hrsg. W Kern. Fribourg 1982 s. 17-62.
- S u l l i v a n A.: Magisterium. Teaching Authority in the Catholic Church. New York 1983; t e n z e. Creative Fidelity. Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium. New York 1996.
- T h i l s G.: La Primauté pontificale. La doctrine de Vatican I, les voies d'une révision. Gembloux 1972.
- T i e r n e y B.: Foundations of the Conciliar Theory. Cambridge 1968²
- T i e r n e y B.: Origins of Papal Infallibility, 1150-1350. Leyde 1972.
- T i e r n e y B.: Authority and Power. Studies in Medieval Law and Government. Éd. P. Linehan. Cambridge 1980.
- T o r r e l l J.-P.: La Théologie de l'èpiscopat au premier concile du Vatican. Paris 1961.
- Z a g a n o P.: The Exercise of the Primacy. Continuing the Dialogue. Éd. T. W Tilley. New York 1998.

THE CHANGE IN THE PRIMACY THEOLOGY
AFTER THE ENCYCLICAL *UT UNUM SINT*

S u m m a r y

The author of the article presents the background to John Paul II's appeal to the Churches and Ecclesiastic communities on the discussion of the reform of the primacy. The essence should be maintained, as conformable to Christ's will, but contemporary expectations in this area should be considered. Before the opinions of various Churches are published in a final report the author shows the three models being formed in the contemporary ecumenical dialogs, that are connected with the reception of the primacy: the traditional, reformist and radical ones.

Translated by Tadeusz Kartowicz

Słowa kluczowe: teologia prymatu, prymat papieża w dialogach ekumenicznych, prymat po encyklice *Ut unum sint*.

Key words: theology of primacy, primacy of the Pope in ecumenical dialogs, primacy after the encyclical *Ut unum sint*.